

Notiser

Kontrafaktisk fantasi

Om det hade varit val idag (den 31 januari), så hade Miljöpartiet åkt ur riksdagen, sägs det. Hur vet man det? Förmodligen tror man att det följer av att färre än fyra procent av väljarna säger sig vilja rösta på Miljöpartiet idag. Men det följer ju inte! Vem vet hur världen skulle ha varit beskaffad om det hade varit val idag och hur många som i så fall skulle ha röstat på Miljöpartiet?

Lars Bergström

Liberalism

”Det är underbart att ingen ännu har fått för sig att det är syndigt att klia sig och att det inte har bestämts att det enda naturliga sättet att klia sig är med ett visst bestämt finger och att det är onaturligt att klia sig med något annat”. —*Jeremy Bentham*

Om att moralisera

Moraliserar Greta Thunberg när hon ifrågasätter vår koldioxidkrävande livsstil? Att påstå att någon moraliserar innebär ofta ett sorts underminerande av dennes klander. Med undantag av High Sparrow, Åke Green och en och annan IS-krigare så trivs få med beteckningen moralist.

Om vi tittar på ett språkspel där det påstås att någon moraliserar så kan dynamiken se ut ungefär så här: Maria hävdar att handlingen eller livsstilen X är klandervärd eller i alla fall problematisk. Göran menar att Maria moraliserar eftersom X är lagligt och en privatsak. Göran menar (exempelvis) att vi inte ska stigmatisera eller straffbeskatta dem som äter kött eller åker bil, på samma sätt ska vi inte klandra eller aktivt försöka styra dem som inte delar lika på föräldraförsäkringen. Göran kan dock få för sig att kritisera handlingar som begås inom den privata sfären när det rör livsstilar eller handlingar som han är mer kritisk till, såsom abort, våldsamma tv-spel, fetma, arbetslöshet eller långa dagar på förskolan – då Maria givetvis inte försitter chansen att anklaga Göran för samma brott som han nyss anklagade henne för.

Alltså: Någon anses moralisera när hen klandrar andras livsstil i frågor som hen inte anses ha att göra med, utan som istället anses tillhöra den privata sfären. Huruvida jag anser att moraliserande pågår beror nog ofta på mina åsikter om dels etikens krav i den specifika frågan och dels den privata sfärens styrka. Om jag ber Anna att sluta moralisera över Anders köttätande så gör jag det *antingen* av skälet att jag anser att köttätande inte är fel *eller* för att jag anser att vi bör avstå från den typen av moralomdömen om handlingar som utförs inom den privata sfären – även om handlingen i sig inte är etiskt oproblematisk och jag i själva verket nog anser att Anders inte borde äta kött. Ofta brukar dock den som anser att en handling är klandervärd eller problematisk passa på att tillskriva den privata sfären en tillfälligt ganska svag status.

Vad är då den privata sfären för en sorts entitet? En idé är att handlingar som utförs i dess skydd undandrar sig etisk utvärdering. Vi ska lämnas i ifred att leva såsom vi finner bäst, utan statlig inblandning eller anpassning till det omgivande samhället och dess krav eller förväntningar. Den privata sfärens funktion är att skydda vår autonomi från godtyckliga inskränkningar så länge som vi inte skadar andra. Så kan vi även beskriva kärnan i J. S. Mills skadepincip och det prejudicerande fallet *Griswold vs Connecticut*, när den amerikanska högsta domstolen 1965 fastställde den privata sfärens omistliga värde.

Vilka livsstilar och handlingar som anses få berättigat skydd av den privata sfären förändras ständigt. I den amerikanska södern ansågs det på 1700-talet förmodligen som ett utslag av moralism att ifrågasätta grannens pryglade av sina slavar. På samma sätt kunde den som gav sitt barn en örfil i 50-talets Sverige förmodligen bli indignerad om någon hade mage att moralisera över hur hen uppfostrar sina barn. Idag kommer vi inte undan med att slå våra barn eller ens att dra alltför hårt i hundkopplet. Å andra sidan riskerar jag anklagelser om moralism och dålig stämning kan uppstå om jag ifrågasätter den som prioriterar köksreoveringar och härliga weekendresor framför att avhjälpa akut svält. Att prioritera onödigt lyxkonsumtion framför att rädda liv kan ju annars tyckas som ett grövre brott mot etikens krav än att dra för hårt i hundkopplet.

En trolig (och på många sätt önskvärd) utveckling är att den moraliska cirkeln fortsätter att expandera och i allt större utsträckning omfatta framtida generationer, djur och ekosystem. Om så blir fallet så kommer det i framtiden inte självklart ses som ett utslag av moralism att klandra den som äter Scankyckling eller kör en bensinslukande suv eftersom

dessa typer av handlingar tillhör en kategori som sammantaget skadar planeten och andra individer.

Att, i Greta Thunbergs anda, klandra den som slentrianflyger är eventuellt inte orimligare än att ondgöra sig över den som hivar sina sopor i sjön, tränger sig före i kön, ständigt glömmer bidraget till kollegornas presenter, drar för hårt i kopplet, aldrig dukar av bordet eller fultolkar på Twitter. Det är helt enkelt handlingar som vi på goda grunder vill se mindre av och därför bör ifrågasätta. Det privata är *ibland* politiskt, men *alltid* en fråga för filosofin.

Dan Munter

Svensk filosofi

Den 18 januari 2021 lanserades Svensk filosofi (www.svenskfilosofi.se) – en sajt som syftar till att synliggöra svensk forskning och utbildning i filosofi. Sajten drivs ideellt. Texterna som publiceras är skrivna av internationellt erkända forskare i filosofi, men också av filosofistudenter och andra vars verksamheter är relevanta för sajtens syften.

I den här korta notisen vill jag berätta om sajtens innehåll, men också säga någonting om vad som motiverar dess existens.

Texterna på Svensk filosofi är informerande snarare än tesdrivande. Sajten är ett forum där yrkesverksamma filosofer och andra kan berätta om sina verksamheter inom forskning och utbildning och förklara hur fackfilosofer hanterar filosofiska problem och frågeställningar. Den vanliga längden på texterna är 400–800 ord men både kortare och längre texter välkomnas om de bidrar till sajtens syften. Svensk filosofi erbjuder utrymme för *public philosophy*. Filosofer ska känna sig välkomna att använda sajten som sin plattform. Särskilt välkomna är populärvetenskapliga sammanfattningar av nya forskningsartiklar som gör dem tillgängliga för en bred publik.

Redan vid lanseringen fanns texter på plats av flera av våra främsta svenska forskare i filosofi. Dessa texter handlade om vad filosofi är, om den svenska filosofins historia, om skillnaderna mellan analytisk och kontinental filosofi och om teoretisk och praktisk filosofi, och mycket mer. Sedan dess har texter tillkommit som bland annat diskuterar aktuella forskningsartiklar och specifika filosofiska ämnesområden, som till exempel matematikens filosofi.

Så till vad som motiverar sajtens existens. Jag ser tre huvudsakliga skäl. För det första har det saknats ett forum för filosofiska samtal i

Sverige. Fackfilosofer som har velat skriva för allmänheten har behövt vända sig till tidningars kultursidor, som har en hög tröskel men stor publik, eller små publikationer, som har en lägre tröskel fast också betydligt mindre publik. Svensk filosofi åtgärdar detta.

För det andra tror jag att det finns ett latent intresse för filosofi hos befolkningen, men att det har saknats ett utbud av lättillgänglig kvalificerad filosofi. Få vill och kan studera filosofi på universitet. Ännu färre vill och kan läsa filosofiska texter i referentgranskade tidskrifter. I stället diskuterar vanliga svenskar filosofi lekmän emellan – ofta utan att ens vara medvetna om att de filosoferar! Svensk filosofi kan svara mot en oartikulerad efterfrågan. Det breda engagemang som har uppstått kring sajten sedan den lanserades antyder just det.

För det tredje bär sajten ett värde i sig självt. Filosofi är inte bara en nyttodrivna och akademisk verksamhet, utan en som tycks vara djupt förknippad med att vara människa. Svensk filosofi är bara en yttring av det mänskliga filosoferandet. Sajten behöver inte ett mer komplext rättfärdigande än så.

Det är min förhoppning att läsare av *Filosofisk tidskrift* ska känna att Svensk filosofi är deras plattform. Ni är välkomna att skriva egna texter och att föreslå teman, fördjupningar och förbättringar. Svensk filosofi är vår.

Jesper Ahlin Marceta

Ny pressgranne

Filosofistudenter från universitet och högskolor Sverige runt har startat ett nytt magasin för alla filosofiskt intresserade, *Intension*. Magasinet innehåller texter av filosofisk relevans från många olika genrer – däribland kortare akademiska artiklar, krönikor, intervjuer, recensioner, dikter och kåserier. För att kontakta redaktionen – till exempel för att ge bidrag till framtida nummer – maila info.intension@gmail.com. Länkar till alla hittills publicerade nummer av *Intension* finns på dess Facebooksida (<https://www.facebook.com/Intension-108816401071755>).

Russells metaetik

Bertrand Russell är välkänd för både det ena och det andra, men kanske inte fullt så välkänd för sina metaetiska uppfattningar. Sådana hade han dock också. Visserligen vacklade han lite mellan några olika positioner under åren, men den uppfattning han till slut landade i (och

accepterade under större delen av sitt liv) kan sammanfattas i denna intressanta passage från 1960:

Jag kan inte se hur argumenten för att moraliska värden är subjektiva ska vederläggas, men jag finner mig själv oförmögen att tro att det enda som är fel med lättsinnig grymhet är att jag ogillar det.¹

Vad Russell här menar med att moraliska värden är "subjektiva" är mer precist att en form av *icke-kognitivism* är sann. Russell accepterade mycket riktigt (om än motvilligt) denna tes, och närmare bestämt den form av icke-kognitivism som brukar kallas *emotivism*. Vad hans emotivism går ut på är att moraliska uppfattningar inte är trosföreställningar som syftar till att representera moraliska sanningar – istället är de en sorts känslor eller inställningar som inte syftar till att representera några sanningar alls. Att påstå att lättsinnig grymhet är fel är enligt denna uppfattning därför inte att beskriva en moralisk sanning, utan snarare att ge uttryck för sitt eget subjektiva ogillande av en viss sorts handlingar.

I ljuset av detta är dock Russells användning av termen "men" i passagen ovan lite svår att förstå. Uppfattningen att det enda som är fel med lättsinnig grymhet är att Russell (eller någon annan) ogillar det är ju en moralisk uppfattning. Russells emotivism måste således tillämpas även på denna uppfattning. Och att Russell är inkapabel att *tro* på denna uppfattning är ju föga förvånande om emotivismen är korrekt – för enligt emotivismen är ju moraliska uppfattningar inte trosföreställningar överhuvudtaget! Ingen kan därför tro någonting alls i moraliska frågor om emotivismen stämmer.

En möjlig idé är därför att Russell snarare borde ha skrivit ungefär så här:

Jag kan inte se hur argumenten för att moraliska värden är subjektiva ska vederläggas, men jag finner mig själv oförmögen att *inte* tro att *det inte är fallet* att det enda som är fel med lättsinnig grymhet är att jag ogillar det.

Med andra ord: kanske menade Russell att trots att han inte kan se hur argumenten för emotivism ska vederläggas, så har han ändå en trosföreställning som han är oförmögen att överge, nämligen att det inte är fallet att det enda som är fel med lättsinnig grymhet är att han ogillar det. Men medan denna tolkning skulle rättfärdiga Russells användning

1. *The Collected Papers of Bertrand Russell*, 11, *Last Philosophical Testament, 1943–68* (London: Routledge, 1997), s. 310–11. Redaktionens översättning.

av ordet "men", så gör den också att hans acceptans av emotivismen framstår som irrationell. För även om han inte kan se hur argumenten för emotivismen ska vederläggas, så skulle ju denna moraliska trosföreställning (som enligt emotivismen inte finns) likväl utgöra ett konklusivt argument *mot* den tesen. De positiva argument som finns för emotivismen skulle därför knappast utgöra tillräckliga skäl för Russell att acceptera den, även om det är svårt att se hur de ska vederläggas. Vällighetsprincipen talar därför för att denna tolkning inte stämmer.

Det hela hade varit mindre förbryllande om Russell istället skrivit så här:

Jag kan inte se hur argumenten för att moraliska värden är subjektiva ska vederläggas – och mycket riktigt finner jag mig själv också oförmögen att tro att det enda som är fel med lättsinnig grymhet är att jag ogillar det.

Däremot framstår det som osannolikt att detta skulle ha varit vad han egentligen menade.

Nya böcker

Den flitige författaren Anders Hansson har utgivit sin femte bok i moralfilosofi, *Vad moralen kräver: Att argumentera om rätt och fel*, Daidalos 2020. Sharon Rider, professor i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet, har utgivit *Den tveksamme bekännaren och andra essäer*, Gidlunds 2021. Richard Ohlsson har utgivit den självbiografiska boken *Filosoferna gav mig svaret*, Solvändan förlag 2021.

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: Lars Bergström är professor emeritus i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, Niklas Forsberg är forskningsledare för Centre for Ethics as Study in Human Value vid Pardubice universitet i Tjeckien, Martin Gustafsson är professor i filosofi vid Åbo Akademi, Lars Hertzberg är professor emeritus i filosofi vid Åbo Akademi, Svante Nordin är professor emeritus i idé- och lärdoms historia vid Lunds universitet, Nicolas Olsson Yaouzis är forskare i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, Sharon Rider är professor i teoretisk filosofi vid Uppsala universitet, Olle Risberg är forskare i praktisk filosofi vid Uppsala universitet, Pär Segerdahl är forskare vid Centrum för forsknings- & bioetik i Uppsala.